

Trond Bergh og Tore J. Hanisch

VITENSKAP OG POLITIKK

Linjer i norsk sosialøkonomi
gjennom 150 år

ASCHEHOUG

Ragnar Frisch

Frisch kom alt som ung mann til å få en veldig innflytelse på norsk sosialøkonomi. Han grunnla en ny tradisjon som fikk betydning langt utover landets grenser.

reaksjon mot mellomkrigsårenes oppblomstring av en stor «sverm av forvrøvlede kvaksalvere».²¹

Vi har fremhevret Wedervangs rolle som institusjonsbygger både ved opprettelsen av Universitetets Økonomiske Institutt og i forbindelse med lovvedtaket om økonomisk embetseksamen. Til en viss grad skyldtes det også Wedervang at Frisch ble i Norge og ikke aksepterte et ærefullt tilbud fra det berømte Yale-universitetet i USA om et professorat der. Wedervang arbeidet aktivt bak kulissene, blant annet i Stor-

de. Og det krevde på ingen måte noen gjennomgripende revisjon av vår oppfatning. Det meste av krigstidens og etterkrigstidens hendelser på pengevesenets område, har tvert imot vært *bekreftelser* – man kunde være fristet til å si storstiledes *eksperimentelle* bekreftelser – på teorier som forelå lenge før verdenskrigen og det endog også i detaljert og utarbeidet form.»³² Som vi har sett hadde Jæger og Aarum i høy grad fulgt med i utviklingen av disse teorier.

Denne oppfatning gjaldt ikke bare pengeteorien. Mer generelt uttalte Frisch: «Slik er det også på andre områder av økonomikken. Det som for publikum ser ut som sensasjonelle nydannelser i etterkrigstiden, er hverken særlig nytt eller særlig merkverdig. Selvfølgelig har etterkrigstidens offentlige og private konkurransereguleringer, «samkjøringsplaner» o.s.v. stillet en del nye spesielle problemer som etterhvert er blitt tatt opp, men noen gjennemgripende omskapning som har kullkastet våre tidligere læresetninger har ikke forekommert.» (Dette ble altså skrevet to år etter publikasjonen av Keynes' *General Theory*.)

Sosialøkonomiens metode

I likhet med sine forgjengere var Frisch sterkt opptatt av metodespørsmål, og også han foretrakk ofte å diskutere slike spørsmål i historisk kontekst. Han tok gjerne utgangspunkt i John Stuart Mill og fulgte utviklingen fra den klassiske skolen via den historiske, nyklassiske og frem til sin egen tids strid mellom en teoretisk og en institusjonalistisk skole. Til å begynne med skilte han klart mellom teoretisk og praktisk sosialøkonomi slik Jæger og Aarum hadde gjort. Teoriens oppgave var ifølge Frisch «uten hensyn til hva der er etisk eller moralsk berettiget eller ønskelig, å utforske hvorledes det økonomiske liv og dets lovmesighet faktisk er.» Han fulgte også Jægers skille mellom den empiriske og den abstrakte forskningsmetoden.³³

Samtidig understreket han imidlertid at virkeligheten eller erfaring-verdenen i sin uendelige kompleksitet er nærmest umulig å fatte. Han betegnet den som «en geleagting masse» uten faste holdepunkter for tanken. For å skape slike holdepunkter, sa Frisch, må vi gjøre et lite trick: «I vor tanke skaper vi en liten modellverden for oss selv. En modellverden som ikke er mer komplisert enn at vi kan overskue den. Og som er konstruert slik at den gir faste holdepunkter for tanken. Og så tar vi for oss å studere den lille modellverden i stedet for den virkelige verden. Dette lille trick er det som konstituerer den rasjonale forskningsmetoden.»³⁴

OVERSIKT OVER KEYNES-MODELLENE

Av

HANS JACOB KREYBERG

Med et forord av

RAGNAR FRISCH

Tilleggsnotat og formelkontroll av

TORE JOHANSEN

**Første opplag utgitt som memorandum fra
Sosialøkonomisk Institutt, Oslo 2. januar 1961**

**UNIVERSITETSFORLAGET
OSLO - BERGEN - TROMSØ**

Innholdsfortegnelse

	Side
Førord.....	1
Modell I : En frihetsgrad.....	5
Tingleste variable: N, R, C, I	
Tingleste relasjoner: (1), (2), (3)	
Modell II : Fremdeles en frihetsgrad.....	8
Tingleste variable: N, R, C, I, r, M	
Tingleste relasjoner: (1), (2), (3), (4), (5)	
Modell III: Tre frihetsgrader.....	13
Tingleste variable: N, R, C, I, r, M, G, T	
Tingleste relasjoner: (11), (12), (13), (14), (15)	
Modell IV : Fire frihetsgrader.....	21
Tingleste variable: N, R, C, I, r, M, G, T, A, B	
Tingleste relasjoner: (21), (22), (23), (24), (25), (26)	
Tilleggsnotat om likviditetspreferansefunksjonen.....	24
Appendiks. Utdrag fra stortingspresident Johan Nygaardsvolds innlegg i finansdebatten i Stortinget 20. mars 1934.....	28

A p p e n d i k s

Utdrag fra stortingspresident Johan Nygaardsvolds innlegg
i finansdebatten i Stortinget 20. mars 1934.

"Forhandlinger i Stortinget (nr. 52)" 1934, p. 412-414.

Nygaardsvold (spesialkemiteens formann): ... Den institusjon¹⁾ som har tatt hårdest i når det gjelder våre forslag - alle uten undtagelse - er den såkalte pengetekniske komité. Den har funnet feil, bare feil, urektigheter, uvidenhets - ja, jeg tror jeg tør si, at når man har lest denne lange utredning grundig igjennem, forstår man at denne pengetekniske komité mener å ville forsøke å gi folk inntrykk av at det norske arbeiderpartis hele kriseplan bunner i uvidenhets og vi kan gjerne si dumhet. Og triumferende forteller denne komité, at f.eks. en så bekjent mann som Mr. Keynes i England har spottet over sådanne forslag og planer som vi i det norske arbeiderparti har fremlagt. Jeg er sikker på, at både Regjeringen og forøvrig også mangen annen god, rett-troende venstremann kan ha lest disse uttalelser og smilt, og så har de sagt som så ved sig selv: Ja, ja, er det ikke det jeg alltid har ment, Keynes er en god venstremann, og det er jo venstre som har rett, det er jo noget stort sludder med dette arbeiderpartiet.

Jeg tror jeg må få lov til å rokke lite grand ved denne selvbevisste pengekomités flertalls fremstilling av hvad Mr. Keynes har ment om disse spørsmål. Samtidig hermed vil jeg få understreke, at der finnes folk også her i landet som har syslet med disse saker og som ikke er så aldeles enig i pengekomiteens flertalls syn på disse spørsmål. Professor Ragnar Frisch som har oppholdt sig i England en tid, men som kom tilbake til Oslo igår, har sendt Stortinget en skrivelse bilagt med et brev fra Mr. Keynes, en skrivelse som jeg er bemyndiget til å lese opp under denne debatt. Skrivelsen og brevet lyder slik:

"Til Stortinget!

Regjeringens pengetekniske komité har i sin for Stortinget fremlagte betenkning av 24. februar 1934 (St.med. nr. 19 - 1934, bil.1) fremført en rekke argumenter mot den arbeids- og kreditutvidelse som arbeiderpartiet er gått inn for, og som er nærmere behandlet i partiets kriseplan av 1934. Herunder

1) I "Forhandlinger i Stortinget" p. 412 står "situasjon". Det er en åpenbar trykksfeil for "institusjon".

har pengekomiteen søkt å støtte sig på den verdenskjente pengeautoritet Mr. J. M. Keynes, Fellow of Kings College, Cambridge (pengekomiteens betenkning side 4 og 6).

Da pengekomiteens argumentasjon her synes å bygge på et feilaktig grunnlag, og da Stortinget naturlig må tillegge en uttalelse fra pengekomiteen stor vekt, har jeg ansett det som min plikt å berikte om anførslene.

Pengekomiteen anfører som et av sine hovedargumenter at en kredittutvidelse er farlig og vil lede til inflasjon med mindre den bygger på en forutgående økning av sparingen i samfundet (økning av bankinnskuddene o.s.v.). Og da sparingen for tiden hos oss er meget mangelfull, vil grensen for en kredittutvidelse i praksis måtte bli meget snever.

Komiteen bruker visstnok ikke direkte disse uttrykk, dens formulering er imidlertid vag, men dens uttalelser må i hovedsaken oppfattes på denne måte, hvis de i let hele tatt skal ha nogen mening som et alvorlig argument mot arbeiderpartiets kriseplan. Det er også utvilsomt at pengekomiteens argumentasjon - såvel av stortingsmenn som av publikum i sin almindelighet - vil bli oppfattet på denne måte. Og det er nettopp som støtte for dette argument om at en kredittutvidelse er farlig med mindre den bygger på en forutgående økning av sparingen, at henvisningen til Keynes om ønskeligheten av alltid å opprettholde balanse mellom sparing og kredittutvidelse - må bli forstått.

Dette er et misbruk av Keynes' navn. Enhver som virkelig kjenner Keynes-teori - og særlig den spesielle bruk han gjør av begrepet sparing - vil straks være klar over det. De bruddstykker av hans arbeider som er citert i pengekomiteens memorandum og den bruk som der er gjort av dem, gir et fullstendig feilaktig bilde av hans standpunkt. Keynes er i virkeligheten en skarp motstander av det ortodokse "passive" synspunkt som pengekomiteen her har gitt uttrykk for. Og han tilhører nettopp den gruppe av moderne pengeteoretikere som har arbeidet sig frem til det "aktive" grunnsyn, der er uttrykt i arbeiderpartiets arbeids- og kredittutvidelsespolitikk.

At dette er så, fremgår med all tydelighet av Keynes' brev til mig av 15. mars d.å. (vedlagt i original). Brevet er skrevet etterat jeg under personlige samtaler med Keynes i Cambridge 12. og 13. mars i år hadde forklart ham situasjonen og oversatt for ham de angeldende deler av arbeiderpartiets kriseplan og pengekomiteens memorandum. Brevet lyder i oversettelse så:

"Bloomsbury 15. mars 1934.

Kjære professor Frisch.

Jeg må takke Dem for at De har gjort mig opmerksom på et avsnitt i et memorandum fra den norske regjerings pengekomité (St.med. nr. 19/1934 bil.1), hvor mine meninger er omtalt. Jeg vil gjerne benytte anledningen til å si at denne henvisning gir inntrykk av å bygge på en misforståelse av mitt standpunkt.

Vedkommende avsnitt lyder slik:

"Denne tanke at produksjonsapparatets effektivitet nu er så stor at ... nyinvesteringer til økning av konsumsjønsmengden er ikke nødvendig ... beror på en synkverving. Forholdet er, at det som trenges, er en utvidelse av produksjonsapparatet... Men er det så, da kommer "sparingen" inn som et meget viktig moment, og man kan ikke se annet enn at Keynes på dette punkt har pekt på noget som er meget viktig."

Dette synes å antyde at jeg er av den opfatning, at sparing - i betydningen av at man holder tilbake (undlater å forbruke) en større del av inntekten enn tidligere - er en nødvendig betingelse for en utvidet investeringsvirksomhet. Hvis komiteens uttalelse er således å forstå, så er i virkeligheten mitt synspunkt nettop det motsatte. Jeg mener at hvis publikum (samfundet, the community) blir bragt til å minske den procentdel av sin inntekt som det anvender til løpende forbruk, så vil det lede til tap før forretningslivet og vise sig å hemme nyinvesteringen og endogså hemme selve sparingen. Ti den økede arbeidsløshet som blir følgen, vil nedsette publikums samlede inntekt så sterkt, at den samlede oppsparte sum vil bli endogså mindre enn før.

Efter min opfatning vil den riktige metoden til å isticndbringe en økning av realkapitalen være å oppmuntre kapitalproduksjonen direkte, enten ved kreditt- og pengepolitikken, eller ved organiserte foranstaltninger for å presse ned renten på lange lån, eller ganske særlig ved offentlige arbeider igangsatt direkte av staten. Foranstaltninger av denne art vil ikke bare øke beskjæftigelsen og den almindelige velstand, men de vil også øke selve sparingen, Ja, de er i virkeligheten det eneste effektive middel til å oppnå en slik økning.

Den økede beskjæftigelse som fremkalles ved den økede kapitalproduksjon - og jeg tenker da ikke bare på den beskjæftigelse som skapes direkte, men også på den som skapes indirekte gjennem den økede kjøpekraft og den økede konsumsjons efterspørrel fra dem som blir beskjæftiget direkte - vil øke publikums (samfundets) realinntekt så sterkt at publikum ganske naturlig og på eget initiativ vil øke den sum der settes til side som sparing.

Ikke bare det, men det kan etter min mening påvises teoretisk at beskjæftigelsesgraden har en tendens til å fortsette med å vokse inntil publikums realinntekt er steget så sterkt at det setter til side som sparing nettop det beløp som er nødvendig for nyinvesteringen av realkapital.

De kan bruke dette brev på en hvilken som helst måte De finner tjenlig, for jeg vil meget beklage at citater fra mig blir brukt mot de foranstaltninger til kapitalinvesteringens fremme som jeg mener er uomgjengelig nødvendige når man vil øke å minske arbeidsløsheten og øke den økonomiske aktivitet i våre forskjellige samfund, så den kommer nærmere op til det den bør være.

Deres hengivne

J.M. Keynes.

Keynes er vidende om og innførstatt med at hans brev oversendes Stortinget,

Oslo, 19. mars 1934.

Arbødigst

Ragnar Frisch

(sign.)"

Keynes brev i original er bilagt skrivelsen, som vil bli mangfoldiggjort og siden utlagt på representantenes plasser. - Jeg vil kun tillegge at hadde vi den samme gode anledning til å oppnevne komiteer og sakkynndige av den mest forskjellige art, som vi visste sympatiserte med vårt syn og vår samfundsopfatning, slik som Regjeringen har gjort, så skulle også vi kunne ha skaffet til veie en hel sekk full med kritikk og fordømmelse over Regjeringens forslag, sådan som Regjeringen har skaffet til veie overfor våre forslag.

.....

O V E R S I K T O V E R K E Y N E S - M O D E L L E N E

A v

Hans Jacob Kreyberg

M o d e l l I : E n f r i h e t s g r a d

Tingleste variable: N, R, C, I

Tingleste relasjoner mellom disse variable: (1), (2), (3)

Det enkleste utgangspunkt for drøfting av en Keynes-modell er følgende tre relasjoner:

En entydig sammenheng mellom sysselsetting N og nasjonalinntekt R (realinntekt).

$$(1) \quad N = g(R) \quad (\text{Pp. 18-19})$$

Keynes' analyse er en korttidsanalyse, og vi kan derfor oppfatte (1) som uttrykk for en produktfunksjon $R = g^{-1}(N)$, der nasjonalproduktet bare avhenger av sysselsettingen - over kort tid kan vi se bort fra variasjoner i produksjonsfaktoren kapital. Selv om det forekommer investering i resonnementet, kan vi si at det tar tid før investering avleirer seg som økt kapitalutstyr betraktet som produksjonsfaktor. I (1) antas, som rimelig kan være, at $g' > 0$.

En økosirkrelasjon for en lukket sektor - der vi foreløpig ser bort fra offentlig økonomisk politikk.

$$(2) \quad R = C + I \quad (\text{Pp. 16})$$

Her er C realkonsum og I realinvestering.

En entydig sammenheng mellom realinntekt og konsum (konsumfunksjonen) - som også implisitt definerer sparingen (konsumunntatelsen), d.v.s. $S = R - C$, som entydig bestemt av inntekten

$$(3) \quad C = f(R) \quad (\text{Pp. 15, 20})$$

Dette at konsum og sparing avhenger av inntekten (med visse mindre modifikasjoner som vi foreløpig ser bort fra) er et kjernepunkt hos Keynes og er et av de avgjørende punkter der Keynes skiller lag med det han kaller "klassisk" teori hvor

det legges stor vekt på renten som bestemmende faktor for sparingen.

I konsumfunksjonen regner Keynes med at f' , som han kaller den marginale forbrukstilbøyelighet, er positiv og mindre enn 1, samt at $f'' < 0$, slik at den marginale forbrukstilbøyeligheten avtar med økende inntekt. Størrelsen $1 - f'$ kallas av nærliggende grunner den marginale sparetilbøyelighet.

Konsumfunksjonen antas å være lite autonom overfor endringer i inntektsfordelingen. Forutsetningen $f'' < 0$ antas å gjelde også for den enkelte konsument og overføring av inntekt under konstant R, fra rike til fattige vil gi f og f' et positivt skift.¹⁾ Tar en fra de fattige og gir til de rike, blir skiftet i f og f' negativt.

Ved siden av disse tre relasjoner vil vi innføre en foreløpig antagelse om at investeringen er bestemt autonomt. Dette vil senere bli modifisert.

Relasjonene (1) - (3) gir N, R og C (dermed også sparingen) som funksjoner av I, altså en frihetsgrad.

Spesielt har vi av (2) og (3) - idet symbolet d brukes for å betegne tilvekster som er mulige innenfor modellen -

$$\frac{dR}{dI} = f' \frac{dR}{dI} + 1$$

d.v.s.

$$\frac{dR}{dI} = \frac{1}{1 - f'}$$

(Pp. 29-30)

inntektsmultiplikatoren

hvor brøken til høyre kallas inntektsmultiplikatoren ("the multiplier"). En tilvekst i inntekt (dR) fremtrer nemlig som en (autonom) tilvekst i investeringene ganget med denne brøken. Multiplikatoren er større jo større den marginale forbrukstilbøyelighet er.

Tilsvarende får vi av (1), (2) og (3)

$$\frac{dN}{dI} = g \cdot \frac{dR}{dI} = \frac{f'}{1 - f'}$$

som kallas sysselsettingsmultiplikatoren.

1) Selvom det synes temmelig klart at f selv får et positivt skift under de nevnte betingelser, synes det ikke å være så sikkert at også den deriverte, altså f' , vil få et positivt skift.

Anm. av T.J.

Allerede det enkle relasjonssett drøftet ovenfor fremhever den grunnleggende forskjell mellom Keynes og resonnementer som bygger på Says lov.
Det er her ingen mekanisme som automatisk sørger for at etterspørselen til konsum øg investering tilsammen akkurat absorberer et hvert gitt tilbud av nasjonalprodukt, eller spesielt det tilbud av nasjonalprodukt som impliserer full sysselsetting av arbeidskraften.

Keynes nøyer seg imidlertid ikke med å betrakte investeringen som autonomt gitt. I en mer fullstendig Keynes-modell for en lukket sektor inngår to ytterligere sammenhenger ved siden av (1) - (3) ovenfor:

$$\underline{c = f(R)}$$

f' = den marginale forbrukstilbøyelighet

$1 - f'$ = den marginale sparetilbøyelighet

$\frac{1}{1-f'}$ = inntektsmultiplikatoren

$$\underline{N = g(R)}$$

$\frac{g'}{1-f'}$ = sysselsettingsmultiplikatoren.

Konkurransesett.

I Bent Hansens «Finanspolitikens ekonomiska teori», finn vi figur 1:

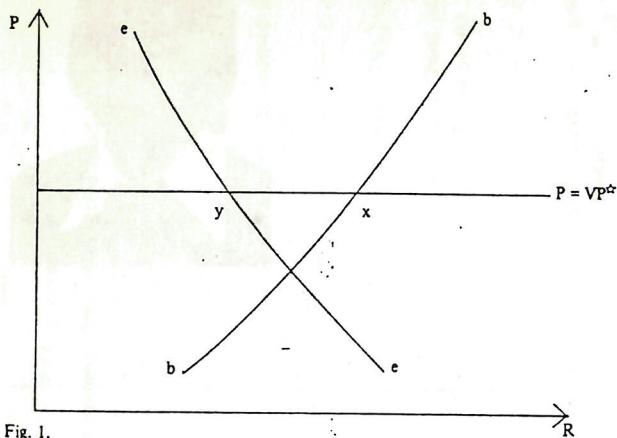

Fig. 1.

Figuren skal gjelda for eit «lite land med ekstremt open økonomi», dvs. eit land som har fri eksport og import av alle varer, og som må ta vareprisen på verdsmarknaden, P^* , for gitt utanfrå. Med ein fast valutakurs, V , blir da også prisnivået innanlands, $P=VP^*$, gitt. Kurva bb representerer den aggregerte grensekostnadskurva for næringslivet i det lille landet. Bedriftene vil tilpassa seg der grensekostnaden er lik prisen, slik at produksjonen hamnar i punktet x . Kurva ee representerer den samla etterspørselen i landet, og vi ser at samla bruk av varer og tenestar vil tilpassa seg i punktet y .

Linestykket frå x til y representerer dermed eksportoverskottet, som i figuren er positivt.

Av modellen kan vi dra følgjande konklusjonar:

1. Aktivetsnivået i økonomien blir bestemt av forholdet mellom produksjonskostnadene, verdsmarknadsprisane og valutakursen, eller, som det gjerne blir sagt, *konkurransesett*.
2. Handelsbalansen blir, i tillegg til av konkurransesett, også påverka av nivået på den innanlandske etterspørselen.

Vi legg merke til at også i denne modellen er det gått ut frå at det finst ledige ressursar og at prisane er gitt utanfor modellen.

Samanliknar vi dei to modellane, ser vi straks at dei er sterkt motstridande på fleire punkt:

1. I den første modellen spelar etterspørselsnivået innanlands ei avgjerande rolle for produksjonsvolumet, mens den innanlandske etterspørselen ikke har noko å seia for det same volumet i den andre modellen.
2. I den første modellen kan produksjonsvolumet aukast utan at det hender noko med prisar eller kostnader, mens det ikkje kan gå i den andre.
3. Mens eksporten i den første modellen er eksogen, blir han i den andre modellen ein residual som i stor grad er bestemt av innanlandske forhold.

4. I den første modellen vil det lett bli ein målsettingskonflikt mellom aktivetsnivået og handelsbalansen, mens ein slik konflikt ikkje er til stades i den andre modellen. Ei betring av «konkurransesett» kan auka både produksjonsvolumet og eksportoverskottet.

Nyare teori.

Nyare teori har i stor grad prøvd å byggja bru mellom dei to tradisjonane eg har skissert. I tillegg er ei lang rekke nye tema tatt opp. Skulle vi med nokre stikkord karakterisera dei nye modellane for opne økonomiar, må det bli:

1. Både prisnivå og relative prisar går eksplisitt inn.
2. Både finans- og varemarknader går inn i den same modellen.
3. Verknadene av penge- og finanspolitikken blir studerte under ulike valutasystem.
4. Modellane inneholder eitt eller fleire dynamiske element:
 - a) Phillips-kurva.
 - b) Privat sparing blir til privat formue.
 - c) Underskott på offentlege budsjett fører til større statsgjeld eller større pengemengde.
 - d) Underskott på driftsbalansen fører til reduksjon av pengemengden og nedgang i valutareservane.

I forhold til denne lange lista er det eit lite område eg vil ta opp i det følgjande. Eg vil nøya meg med å diskutera effektiviteten av finanspolitikken i ein liten open økonomi med fast valutakurs. Finansmarknadene vil eg halda utanfor drøftinga ved å anta ei konstant realrente og sjå bort frå eventuelle formueseffektar.

II. Ein enkel tosektormodell.

Nyare teori tar ofte utgangspunkt i følgjande tosektormodell:

Symbol:

- i = fotskrift for sektor, n = skjerma, t = konkurransesett
- Y_i = produksjonen i sektor i
- X_i = samla privat etterspørsel retta mot sektor i
- p_i = produktprisen i sektor i (rekna i innanlandsk valuta)
- G_i = offentleg kjøp av varer og tenestar frå sektor i
- R_d = privat disponibel inntekt
- T = samla skattar
- p^* = prisen på konkurransesettete varer rekna i utanlandsk valuta
- V = valutakursen
- Z = eksportoverskottet (i volum)
- w = lønsnivå